

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ІЗ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

А Проаналізовані переваги і недоліки різних форм контролю у викладанні гуманітарних дисциплін із точки зору їхньої відповідності сучасним вимогам до організації контролю навчальних досягнень студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: контроль навчальних досягнень, ВНЗ, гуманітарні дисципліни, тестування, особистісно зорієнтоване навчання.

Александр Кальник. Традиционные и инновационные методы контроля учебных достижений в гуманитарных дисциплинах.

А Проанализированы преимущества и недостатки различных форм контроля в преподавании гуманитарных дисциплин с точки зрения их соответствия современным требованиям к организации контроля учебных достижений студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: контроль знаний, вуз, гуманитарные дисциплины, тестирование, личностно ориентированное обучение.

Alexander Kalnik. Traditional and innovative methods of achievement assessment in teaching of the humanities.

С The author analyzes the advantages and disadvantages of different forms of assessment in teaching of the humanities in terms of their compliance with modern requirements to organization of assessments of learning achievements of university students.

Key words: assessment of educational achievements, higher education, humanities, testing, student-centered teaching.

Актуальність проблеми. Поширення інформаційних і модульно-рейтингових технологій, перехід до особистісно зорієнтованого навчання обумовлюють необхідність принципіальної зміни підходів до проблеми контролю навчальних досягнень, перегляду його суті і змісту. У сучасних дослідженнях [1; 4; 8] традиційні методи контролю (заліки та іспити в усній формі, письмові контрольні роботи) критикуються за невідповідність сучасним вимогам до педагогічних вимірювань і наголошується на необхідності впровадження в навчальний процес інноваційних методів контролю, насамперед тестування. При цьому тестовий метод контролю досить часто розглядається як «безальтернативний» [8].

Але чи завжди виправдовує себе застосування тестового методу контролю? Чи справді він відповідає всім сучасним вимогам до педагогічних вимірювань? Чи дійсно треба відмовлятися від традиційних методів контролю? Які існують альтернативи традиційним і тестовим методам контролю? Спробуємо відповісти на ці запитання, проаналізувавши переваги й недоліки традиційних та інноваційних методів контролю на матеріалі гуманітарних дисциплін.

Аналіз педагогічних досліджень (С.І. Архангельський, Ю.К. Бабанський, В. П. Безпалько, В. М. Бочарнікова, В. І. Лозова, О. П. Петрашук, Л. М. Романишина, Н. Ф. Тализіна та ін.) свідчить, що до контролю в навчальному процесі сучасної вищої школи пред'являються такі основні вимоги:

- забезпечувати об'єктивне, валідне і надійне оцінювання навчальних досягнень;
- сприяти досягненню цілей навчальної дисципліни, враховуючи її специфіку;

- створювати умови для активної навчально-пізнавальної діяльності;

- сприяти розвитку і саморозвитку учнів як суб'єктів пізнавальної і предметної діяльності;

- буди нескладним з точки зору організації і застосування.

Вклад основного матеріалу. Основним недоліком заліків та іспитів в усній формі є їхня надмірна суб'єктивність. Різний рівень професійної компетенції викладачів, їхні індивідуально-особистісні відмінності, відмінності ситуативних умов перевірки, неоднозначність критеріїв оцінювання, вплив міжособистісних взаємин викладачів і учнів зумовлюють низьку надійність цього методу контролю. За реальної тривалості усного опитування не забезпечується валідність змісту (бо кілька запитань у білеті й 5–10 додаткових не охоплюють увесь зміст дисципліни). Істотними недоліками цього методу контролю також є високий рівень психологічних стресів (особливо під час іспитів із високим статусом результатів), неможливість апеляцій, відновлення конфліктних моментів, велике навантаження на викладача, надмірні витрати часу [1; 4].

Письмові контрольні роботи істотно переважають усні методи контролю знань у сенсі об'єктивності. Порівняно легко забезпечується уніфікація умов вимірювання, зростає об'єктивність оцінювання, накопичення і збереження даних, полегшується їхнє оброблення тощо. Але й цей метод контролю, на думку фахівців, також не відповідає критеріям надійності і валідності. Досить порівняти запитання усного і письмового екзаменів, щоб дійти висновку в їхній внутрішній тотожності [4].

Разом з тим, сильною стороною як усної, так і

письмової форми контролю є простота і доступність, невибагливість до умов проведення.

Специфікою дисциплін гуманітарного циклу з позицій аксіологічного підходу є система та ієрархія загальнолюдських, національних і соціальних цінностей, чим і відзначається особливості змісту гуманітарних дисциплін і результат пізнавальної діяльності учнів з їхнього вивчення. Зміст гуманітарних дисциплін містить у собі матеріал як «аксіоматичного» (конкретні факти), так і «проблемно-евристичного» (інтерпретація фактів, явищ) характеру, тобто дидактично перероблений соціально-культурний досвід, необхідний для розвитку особистісної орієнтації. В гуманітарних дисциплінах досить часто відсутні чітко виражені зв'язки між компонентами змісту: «знання існують у формі думки» (Г.І. Школьник у [3]). На відміну від точних дисциплін, гуманітарні мають справу з ідеальними об'єктами, властивості яких не можна перевірити експериментальним шляхом. Це призводить до існування безлічі гуманітарних істин, кожна з яких цілком виправдана власною позицією людини.

Результатом пізнавальної діяльності студентів із вивчення гуманітарних дисциплін є ціннісно-нормативна система знань, умінь і навичок здійснювати оцінні дії щодо предметів, явищ, процесів, способів життя, ідеалів людини. Це означає, що студент має не просто засвоїти певний обсяг знань, а виробити своє ставлення до тих чи інших проблем чи подій. Ознаками успішності навчання тут є вміння міркувати, аналізувати, робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання до різних ситуацій, наводити приклади, докази [7]. Очевидно, що досягнення цієї мети можливо виявити лише за допомоги адекватних методів контролю, а саме спілкування викладача й студента в безпосередній (усний контроль) чи опосередкованій (письмовий контроль) формі.

Таким чином, незважаючи на очевидні недоліки усних і письмових методів контролю, при викладанні гуманітарних дисциплін від них (методів) відмовитись неможливо.

Найбільшою перевагою *тестового* методу контролю є його здатність забезпечити об'єктивність, надійність, валідність і точність педагогічних вимірів. До його сильних сторін також відносять незначні виміри часу на виміри у великих групах учнів, легкість забезпечення тривалого збереження вимірів результатів і автоматизації їхнього оброблення, незначний рівень впливу суб'єктивних факторів під час вимірів.

Об'єктивність і надійність вимірів за допомогою тестів досягається зокрема за рахунок обмеження кількості правильних відповідей (насамперед у тестових завданнях закритого типу). Але, на думку фахівців, матеріал гуманітарних дисциплін у силу його специфіки, має дуже обмежену придатність до формалізації [7]. Особливістю гуманітарного знання є саме його творча спрямованість, багатоваріантність не лише відповіді, але й рішення; воно не може бути конкретним, будуватися лише за

принципом «так» або «ні». Тому тести у викладанні гуманітарних дисциплін можуть застосовуватися лише в окремих випадках, насамперед з метою перевірки знання матеріалу «аксіоматичного» характеру (термінології, методів, принципів, законів, теорій тощо).

Надмірне захоплення тестовими методами перевірки призводить до негативного впливу на навчальний процес. Про це свідчить досвід застосування цього методу в західних країнах, насамперед США. Не зважаючи на значні фінансові та інтелектуальні інвестиції у розвиток тестування, практика застосування стандартизованих тестів зазнає в цій країні все більшої критики. Аналізуючи вплив стандартизованих тестів на навчальний процес, американські дослідники відзначають, що застосування тестів надає надмірну вагу механічному запам'ятовуванню і відтворенню навчального матеріалу без розуміння його сутності; перетворює учнів на пасивних осіб, яким потрібно лише розпізнавати правильні відповіді й рішення замість того, щоб самостійно їх віднаходити; примушує викладачів навчати тому матеріалу, знання якого буде тестуватися, замість навчати тому, що насправді важливо [11].

Із середини 80-х років у педагогіці США було оголошено, за висловом С. Дж. Пейпа і М. Чошанова, «бій тестам» і ведуться інтенсивні пошуки нових альтернативних форм контролю навчальних досягнень [6]. Фахівці відзначають тенденцію заміни тестових процедур на педагогічне оцінювання, відхід від тих типів вимірювання, в основі яких лежить психометрія та теорія тестів і пошук таких методів, які дозволяють оцінити не тільки правильність одержаної відповіді, але й способи рішення, логіку міркувань, обґрунтованість думок і багато інших навчальних умінь, що неможливо оцінити за допомогою тестових завдань закритого типу.

Як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці приходять до висновку, що застосування «знеособлених» тестових методик призводить до зменшення особистісного значення навчання. «Вважається, що це добре, якщо ми відокремимо функцію оцінки учнівських результатів від його безпосередніх учителів та від нього самого. Однак у цьому випадку буде зменшуватись суб'єктивність контролю, а відповідно, й особистісна значущість самого навчання» [10, с. 159].

Дослідження І.Є. Булах показує, що поєднання комп'ютерних засобів із тестовою методикою педагогічних вимірювань дає добрі результати. Комп'ютерне тестування успішності дає можливість реалізувати основні дидактичні принципи контролю знань: принцип індивідуального характеру перевірки й оцінки знань, принцип системності перевірки й оцінки знань, принцип тематичності, принцип диференційованої оцінки успішності навчання, принцип об'єктивності [2]. Використання комп'ютерних технологій дає змогу без суттєвих витрат часу здійснювати регулярний моніторинг успішності студентів і негайно реагувати на їх найменші проблеми, не відкладаючи коригуван-

ня знань до наступної «роботи над помилками» після чергової контрольної або лабораторної роботи, коли прогалини в знаннях стануть значно серйознішими [9].

Розглядаючи можливості методу контролю із застосуванням інформаційних технологій, треба відзначити деякі його негативні особливості, які не можуть бути зняті шляхом покращення якості програмного забезпечення та контрольних завдань. Так, досвід комп'ютеризації освіти показує, що зростає небезпека абстрагування знань, зумовлена додатковим їхнім перекодуванням на мови комп'ютерного програмування. Підсилюється дефіцит живого спілкування, діалогу людей, які завжди є умовою наслідування культури. Зникає мова як засіб формування і формулювання думок [5].

Дослідження П.С. Уханя [9] показує, що студенти вважають за краще мати справу з машиною, коли йде процес навчання: поки вони допускають помилки, виконують завдання недостатньо швидко і якісно. Але, коли студенти добре підготовлені, і постає питання про автоматизовану підсумкову перевірку, вони залишаються незадоволеними – їм важливо продемонструвати свої успіхи перед іншими. Тут маємо справу із суто психологічним явищем, що відображає соціальну природу людини. Під час підсумкової перевірки оцінка повинна виставлятися викладачем, хоча вона і може ґрунтуватися на даних автоматизованої перевірки.

Таким чином, тестування, а особливо комп'ютерне тестування здатне забезпечити швидке, об'єктивне, валідне і надійне оцінювання знань учнів, насамперед на рівні відтворення знань. Разом з тим, застосування перевірки з використанням тестів суперечить особистісно зорієнтованій, розвивальній спрямованості гуманітарних дисциплін, не сприяє досягненню навчальних цілей у повному обсязі, потребує значних витрат часу і зусиль на організацію та застосування. Тому тестування, на наш погляд, може бути не основою, а лише одним із методів перевірки навчальних досягнень із гуманітарних дисциплін. Поряд із тестами мають використовуватися інші методи, насамперед ті, що спрямовані на перевірку рівня сформованості професійної компетенції студентів, сприяють активізації їхньої пізнавальної діяльності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності.

До інноваційних методів перевірки, що відповідають вищеназаним вимогам, відносимо насамперед навчальне портфоліо, перевірку за допомогою ділових ігор і виконання проектів. Із усього різноманіття сучасних методів виділяємо саме ці, оскільки, на нашу думку, вони найкраще «вписуються» в традиційну дидактичну систему, не зачіпаючи зміст навчання, визначений нормативними документами, й одночасно в певній мірі здатні пом'якшити негативний ефект від недоліків, властивих тради-

ційним методам перевірки і забезпечити перехід до особистісно зорієнтованого навчання. З іншого боку, використання таких методів, як ділові ігри і проекти є інновацією, оскільки вони, як правило, використовуються у якості засобів навчання, а не перевірки.

На думку дослідників [12], названі методи мають такі переваги:

- відображають комплексні навчальні цілі у вигляді компетенцій і сприяють їхньому досягненню;
  - дають можливість виявити й оцінити ті вміння і навички, які неможливо виявити й оцінити за допомогою інших методів контролю;
  - дають можливість оцінити як процес, так і результат навчання;
  - побудовані на основі сучасних теорій навчання (студент – активний учасник навчального процесу).
- Спільними недоліками названих методів є такі:
- складність процесу оцінювання і його ненадійність;
  - необхідність великої кількості часу на виконання й оцінювання.

Висновок. На закінчення варто відзначити, що, на нашу думку, вдосконалення системи контролю не повинно означати ні корінної руйнації традиційної системи контролю, що склалася на даний час у вітчизняних навчальних закладах, ні механічного копіювання елементів західної системи освіти. Від нового потрібно брати лише найкраще та найраціональніше, ретельно аналізуючи його переваги і недоліки й адаптуючи нововведення до наших освітніх традицій. Якщо інноваційні технології будуть інтегровані в навчальний процес і між собою, еволюційним шляхом витісняючи застарілі й неефективні методи контролю, то, на нашу думку, вдасться виробити оптимальний підхід до організації контролю з урахуванням специфіки вітчизняної системи освіти.

Література

1. Аванесов В. С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля: дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Вадим Сергеевич Аванесов. – СПб., 1994. – 339 с.
2. Булах І.Є. Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / Ірина Євгенівна Булах. – К., 1995. – 430 с.
3. Григорьева Н. А. Социокультурная идентификация личности в условиях современного гуманитарного образования / Н.А. Григорьева // Инновации и образование: сб. материалов конф. Сер. "Symposium" / Санкт-Петербургское философ. общество. – СПб., 2003. – Вып. 29. – С. 301–304.
4. Корсак К. Про якість інструментарію оцінювання: співбесіди, іспити, тести / Корсак К. // Директор школи. Україна. – 2001. – № 5. – С. 84–94.
5. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі: підручник / за ред. І. В. Біжана. – Харків: ХВУ, 2001. – 410 с.
6. Пейп С. Дж. Учебные портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся / С. Дж. Пейп, М. Чошанов // Великанова А.В. Технологии развития критического мышления через чтение и письмо: дебаты. Портфолио. Сер. Компетентностно-ориентированный подход к образованию: образовательные технологии. – Самара, 2002. – Вып. 2. – С. 81–87.
7. Рыбка Д. П. Проблемы использования инновационных образовательных технологий в области гуманитарного знания / Д. П. Рыбка // Адукацыйная і выхавачыя асяроддзі і практыкі. Зборнік навуковых артыкулаў пад агульнай рэдакцыяй кандыдата педагогічных навук У.К. Слабіна. – Віцебск, 2005. – С. 121–124.
8. Тестові технології у навчальному закладі: метод. посіб. / Л.І. Парашенко, В.Д. Леонський, Г.І. Леонська. – К.: ТОВ "Майстерня книги", 2006. – 217 с.
9. Ухань П.С. Контроль знань, вмінь і навичок учнів на уроках інформатики: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання інформатики» / П. С. Ухань. – К., 2001. – 16 с.
10. Хугорской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения / Андрей Викторович Хугорской. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
11. Hart D. Authentic assessment / D. Hart. – Melno Park, California. – 1994. – 120 p.
12. Linn R.L. Measurement and assessment in teaching / R.L. Linn, N.E. Gronlund. – Upper Saddle River: Merrill, 2000. – 574 p.